

การประยุกต์หลักพุทธธรรมในการพัฒนาชุมชนวิถีพุทธตามโครงการหมู่บ้านบวร
อำเภอศรีสัชชนาลัย จังหวัดสุโขทัย

An Application of Buddhadhamma for the Buddhist Community Development
According to the Project on “Village, Monastery, School” in Si Satchanalai District,
Sukhothai Province

พระใบฎีกานพดล ธีรปณฺโญ
พรหมเรศ แก้วโมลา, พระครูสุนทรธรรมนิทัศน์
Phra Baidika Noppadon Dhirapanyo
Phrommares Kaewmola, Phra Khru Sunthon THammaithad
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Phree Campus
สยาม ราชนวณะ
Sayam Ratchawat
Chiang Mai University
Email : Minjong2012@hotmail.com

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการพัฒนาชุมชนวิถีพุทธตามโครงการหมู่บ้านบวร อำเภอศรีสัชชนาลัย จังหวัดสุโขทัย” มีวัตถุประสงค์ 1. เพื่อศึกษาบริบทชุมชนวิถีพุทธตามโครงการหมู่บ้านบวร อำเภอศรีสัชชนาลัย จังหวัดสุโขทัย 2. เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมในการพัฒนาชุมชนที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท 3. เพื่อเสนอแนวทางการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการพัฒนาชุมชนวิถีพุทธตามโครงการหมู่บ้านบวร อำเภอศรีสัชชนาลัย จังหวัดสุโขทัย การศึกษาครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากพระไตรปิฎก อรรถกถา เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งการสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้องกับการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการพัฒนาชุมชนวิถีพุทธตามโครงการหมู่บ้านบวร อำเภอศรีสัชชนาลัย จังหวัดสุโขทัย จำนวน 15 รูป/คน ผลการวิจัยพบว่า

1. บริบทชุมชนวิถีพุทธตามโครงการหมู่บ้านบวร อำเภอศรีสัชชนาลัย จังหวัดสุโขทัย พบว่า มีคณะสงฆ์อำเภอศรีสัชชนาลัย ร่วมกับสำนักวัฒนธรรมจังหวัดสุโขทัย สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 38 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุโขทัย เขต 2 องค์กรปกครองส่วนถิ่น ผู้นำชุมชนและประชาชนในพื้นที่ร่วมกันขับเคลื่อนโดยมีรากฐานทางด้านศาสนา ศิลปวัฒนธรรมเป็นวิถีปฏิบัติในชีวิตประจำวัน และมีการดำเนินกิจกรรมตามนโยบายที่ทางคณะสงฆ์ ส่วนราชการและประชาชนอย่างสม่ำเสมอ

2. หลักพุทธธรรมในการพัฒนาชุมชนที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท พบว่า บ้าน (ผู้นำชุมชนและประชาชน) วัด (พระสงฆ์) โรงเรียน (ครูและนักเรียน) นำมาบูรณาการ ได้แก่ หลักสังคหัตถ์ 4 คือ 1) ทาน มีการแบ่งปันด้วยปัจจัย 4 และธรรมทานซึ่งกันและกันภายในชุมชนอย่างเหมาะสมในยามปกติ และในยามประสบภัยต่าง ๆ 2) ปิยวาจา มีการสื่อสารกันด้วยถ้อยคำที่สุภาพและเป็นกันเองระหว่างสมาชิกในชุมชน 3) อตถจริยา มีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันระหว่างเครือญาติและคนในชุมชนด้วยจิตอาสา 4) สมานัตตตา มีการประพฤติปฏิบัติกิจกรรมทางด้านศาสนา ศิลปวัฒนธรรมที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตประจำวัน

3. แนวทางการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการพัฒนาชุมชนวิถีพุทธ ตามโครงการหมู่บ้านบวร อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย พบว่า มี 3 ลักษณะ ได้แก่ 1. ส่วนบุคคล สำหรับพระสงฆ์ ผู้นำชุมชน ประชาชน ครู นักเรียน 1) ใช้ในกิจวัตรประจำวันซึ่งได้รับการปลูกฝังตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน 2) ได้รับองค์ความรู้จากคนในครอบครัว โรงเรียนและพระสงฆ์เป็นผู้ถ่ายทอด 3) ได้เข้าร่วมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาในชุมชนและสังคมอย่างสม่ำเสมอ 2. ส่วนงาน ได้แก่ บ้าน วัด โรงเรียน 1) ผู้นำ และประชาชนถ้อยทีถ้อยอาศัยซึ่งกันและกันในการอยู่ร่วมกันในสังคม 2) พระสงฆ์ทำหน้าที่เป็นผู้นำจิตใจด้วยการประพฤติตนเป็นแบบอย่างและอบรมจิตใจพุทธศาสนิกชน 3) ครูบาอาจารย์ทำหน้าที่อบรมกุลบุตรกุลธิดาให้มีความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรม 3. ส่วนรวม (นโยบาย) คือ ระดับจังหวัดถึงประเทศ 1) สนับสนุนและส่งเสริมงบประมาณ บุคลากรและสื่อที่ช่วยขับเคลื่อนพันธกิจ บวร อย่างเป็นรูปธรรมและต่อเนื่อง 2) สร้างเครือข่าย บวร ในระดับจังหวัด ภูมิภาคและประเทศ 3) มีการวัดและประเมินผลการปฏิบัติงานและนำไปพัฒนา บวร อย่างชัดเจน

คำสำคัญ: หลักพุทธธรรม, ชุมชนวิถีพุทธ, โครงการหมู่บ้านบวร

Abstract

The research paper entitled “An Application of *Buddhadhamma* for the Buddhist Community Development According to the Project on “Village, Monastery, School” in Si Satchanalai District, Sukhothai Province” consisted of the following objectives: 1) to study the context of Buddhist community according to the “village, monastery, and school” project in Si Satchanalai district, Sukhothai province; 2) to study the *Buddhadhamma* for community development in Theravada Buddhist scriptures; and 3) to propose the guidelines for applying the *Buddhadhamma* for Buddhist community development according to the “village, monastery, and school” project in Si Satchanalai district, Sukhothai province. The study was qualitative research by collecting data from Tipiṭaka, commentaries, documents, and related research works, including interviewing 15 people on the application of *Buddhadhamma* for Buddhist community development according to the “village, monastery, and school” project in Si Satchanalai district, Sukhothai province. The results of the research are as follows:

1) From studying the Buddhist community context according to the “village, monastery, and school” project in Si Satchanalai district, Sukhothai province, it is found that the Sangha of Si Satchanalai district together with Sukhothai Provincial Cultural Office, Sukhothai Secondary Educational Service Area Office 3 8 , Sukhothai Primary Educational Service Area Office 2, local administration organizations, community leaders, and people in the area help to mobilize the project based on religions, arts, and cultures as the way of practice in daily life, including the implementation of activities of the Sangha, public administration and the people.

2) From studying the *Buddhadhamma* for community development in the Theravada Buddhist scriptures, it is found that there is an integration of *Buddhadhamma* for village (community leaders and the people), monastery (monks), school (teachers and students) by applying *Sanṅahavatthu* (the Four Bases of Social Solidarity) as follows: (1) *Dāna* refers to an appropriate giving of the four requisites and Dhamma within the community in normal times and in time of disaster; (2) *Piyavācā* refers to having a kind and polite speech among community members; (3) *Atthacariyā* refers to being dependent on each other among relatives and community members with a voluntary mind; and 4) *Samānattatā* refers to the practice of religious and cultural activities that are consistent with the way of life.

3) The guidelines for applying the *Buddhadhamma* for Buddhist community development according to the “village, monastery, and school” project in Si Satchanalai district, Sukhothai province are found in 3 aspects: (1) Personal level for monks, community leaders, people, teachers, and students to 1.1) apply in their daily lives in which they have been cultivated since from the past to the present, 1.2) gain body of knowledge from members of the family, school, and temple with monks as the ones to pass on the knowledge, 1.3) regularly participate in Buddhist activities in the community and society; (2) Functional aspect including village, monastery, and school as follows: 2.1) leaders and people coexist and mutually depend on each other, 2.2) monks perform the role of spiritual leader by being a role model and give mind training to Buddhists, 2.3) teachers perform the duty of teaching children with both conventional and Dhamma knowledge; (3) Social aspect (policies) from provincial to national level as follows: 3.1) support and promote budget, human resources and media to drive the mission of “village, monastery, and school” project in a concrete and continuous manner, 3.2) build a network of “village, monastery, and school” project in provincial, regional and national level, and 3.3) measure and evaluate the results of the performance for a clear development of the “village, monastery, and school” project.

Keywords: Buddhadhamma, the Buddhist Community, the Project on “Village, Monastery, School”

บทนำ

คำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าซึ่งเป็นสัจธรรมที่ผู้ปฏิบัติตามทุกคนย่อมสามารถ รู้แจ้งเห็นจริงได้ด้วยตนเอง และทำให้ผู้ปฏิบัติพ้นทุกข์ เข้าถึงความสุขและความบริสุทธิ์ภายในได้จริง ธรรมะของพระพุทธองค์เป็นความรู้อันบริสุทธิ์ เป็นธรรมะโอสถขนานเอกที่สามารถเยียวยา รักษาจิตใจของมวลมนุษยชาติให้หลุดพ้นจากความโลภ ความโกรธ ความหลง เพราะเมื่อใจ ปราศจากสิ่งเหล่านี้ใจย่อมสะอาดบริสุทธิ์ มีอานุภาพและเกิดเป็นความเมตตา กรุณา ปราณีมีแต่ ความรักความปรารถนาดีต่อกัน หลักธรรมพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงตรัสไว้สำหรับเป็นเครื่องเชื่อมโยงในเกิดความรักสามัคคีและเชื่อม บวร ให้แน่นแฟ้นยิ่งนัก คือ สังคหัตถุสูตรว่า ทานนจเปยยวชชจอตถจริยา จ ยา อิศमानตตตา จ ฌเมสุ ตถถตถถ ยถา รหทาน (การให้) เปยยวชชะ (มีวาจาเป็นที่รัก)สมานตตตา (วางตนสม่ำเสมอ) อตถจริยา (การประพฤติประโยชน์) (อง.จตุกก. (บาลี) 21/32/37., อง.จตุกก. (ไทย) 21/32/51) ด้วยเหตุที่มนุษย์ทุกคนล้วนปรารถนาเป็นที่รักของคนรอบข้าง เป็นที่ยอมรับนับถือของทุก ๆ คน และปรารถนาที่จะได้ยินได้ฟังคำยกย่องสรรเสริญมากกว่าเสียงนินทาว่าร้าย พระพุทธองค์ได้ทรงสอนวิธีที่จะทำให้เป็นที่รักของสังคมว่า ชั้นแรกให้ปรับที่ตัวของเราเองก่อน คือ ต้องทำตัวเราให้เป็นคนน่ารักเสียก่อนโดยการปฏิบัติตามหลักสังคหัตถุ 4 ซึ่งเป็นคุณธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจคนถูกใจคนและประสานหมู่ชนให้มีความสามัคคีเป็นหลักธรรมที่ทำให้คนเป็นที่รักเป็นที่ชอบใจของคนทั่วไป เป็นการปลูกไมตรีเต็มหัวใจต่อการทำให้สังคมเป็นสุขและเป็นกุญแจสำคัญสำหรับการเชื่อมสมานให้เกิดความเข้มแข็งแก่บวร ดังที่กล่าวแล้ว

สำหรับอำเภอศรีสัชชนาลัย ซึ่งเป็นอำเภอที่อยู่ทางตอนเหนือสุดของจังหวัดสุโขทัย เป็นรอยต่อของอาณาจักรสุโขทัยและอาณาจักรล้านนา ชุมชนวิถีพุทธในอำเภอศรีสัชชนาลัยมีอาชีพในการทำนา ทำสวน ทำไร่ ทำเครื่องเงิน เครื่องทองลายโบราณ ทอผ้าพื้นเมือง การแปรรูปผลผลิตจากการเกษตร และผลิตภัณฑ์จากฝีมือชาวบ้าน ขนบธรรมเนียมประเพณีก็มีลักษณะผสมผสานเป็นไปตามวิถีชีวิตของชนพื้นเมืองที่อยู่ในท้องถิ่นนั้น ๆ ชาวชุมชนวิถีพุทธอำเภอศรีสัชชนาลัยยังมีความยึดมั่นในพระพุทธศาสนาอย่างมั่นคงเหมือนในอดีตที่ผ่านมา สมกับเป็นเมืองพุทธศาสนา ส่วนใหญ่มีความศรัทธาและนับถือพระพุทธศาสนา จนเป็นปัจจัยสำคัญในส่วนหนึ่งของขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมไทยที่คนไทยยึดถือปฏิบัติ เป็นแนวทางการดำรงชีวิตประจำวันของตน เมื่อคนไทยตั้งถิ่นฐานรวมกลุ่มเป็นชุมชนวิถีพุทธขึ้นที่ใด ก็จะมีวัดปรากฏในชุมชนนั้นเพื่อแสวงหาเครื่องยึดเหนี่ยวทางจิตใจเป็นการขัดเกลาจิตใจให้มีความสงบอาศัย พระสงฆ์ทำหน้าที่ให้การแนะนำสั่งสอนโดยนำหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาเป็นที่พึ่งทางจิตใจ พระพุทธศาสนาที่คนไทยทุกคนถือว่าเป็นศาสนาที่มีอิทธิพลต่อวิถีการดำรงชีวิตของคนไทยวิถีพุทธ การศึกษา ศิลปวัฒนธรรม ค่านิยม ความเชื่อ ดังนั้นพระสงฆ์จึงเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณของ ชาวบ้านและสังคมเป็นที่เคารพนับถือบูชา เมื่อชาวบ้านมีความทุกข์เดือดร้อนไม่สบายใจก็จะมาขอคำปรึกษาจากพระสงฆ์เมื่อมีกิจกรรมสาธารณะประโยชน์เช่นขุดบ่อน้ำสร้าง

โรงเรียนทำถนนสร้าง สะพานพระสงฆ์ก็จะมีบทบาทในการให้ความช่วยเหลือสนับสนุนทุกครั้ง (พระไพศาล วิสาโล, 2529 : 72-73) และพื้นฐานของคนไทยส่วนใหญ่เกิดมาก็นับถือพระพุทธศาสนาโดยกำเนิด มีการให้ทาน การแบ่งปัน คนไทยรู้จักพระสงฆ์ในฐานะเป็นบุคคลที่ต้องเคารพเชื่อฟัง ดังนั้น “พระสงฆ์จึงเป็นผู้มีบทบาทสำคัญและมีความสัมพันธ์อย่างแนบแน่นต่อชุมชนและสังคม นอกจากนั้นพระสงฆ์ยังเป็นผู้นำเอาหลักพุทธธรรมคำสั่งสอนขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้ามาอบรมประชาชน เพื่อไปสู่การประพฤติปฏิบัติในการดำเนินชีวิตอย่างมีความสุข” (พินิจ ลาภธนานนท์, 2532 : 14-17) พระสงฆ์เป็นผู้มีบทบาทโดยตรงในการให้ความรู้และแนวทางปฏิบัติอันเป็นประโยชน์แก่การพัฒนาชุมชนแก่ประชาชนในชุมชนวิถีพุทธส่งเสริมให้ประชาชนใช้หลักพุทธธรรมในการดำรงชีวิตประจำวัน เพื่อเป็นการพัฒนาชุมชนให้ดีขึ้น จึงทำให้มีความสุขทั้งกายและจิตใจสามารถอยู่ร่วมกันในสังคมชุมชนได้อย่างสงบ มีความสามัคคีร่วมแรงร่วมใจ มีความเอื้ออารีต่อกันและกัน ให้ความร่วมมือและช่วยเหลือเกื้อกูลกันเสมอ หากประชาชนสามารถนำหลักธรรมคำสั่งสอนความรู้ และการปฏิบัติที่ถูกต้องตามแนวทางพระพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันและประกอบอาชีพการงานให้เจริญก้าวหน้าและอยู่ร่วมกันด้วยดี มีความร่มเย็นเป็นสุขควรแก่ความประพฤติปฏิบัติถึงแม้จะเป็นสถานการณ์ในเชิงบวกดังที่กล่าวแล้ว แต่ด้วยความเปลี่ยนแปลงของสภาพสังคม เศรษฐกิจ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อมในยุคข้อมูลข่าวสารเทคโนโลยีสารสนเทศที่มีความรวดเร็วและเกิดขึ้นทุกมุมโลกใบนี้ ทำให้เกิดการปรับตัวและแข่งขันและประชาชนทุกพื้นที่ให้และดำรงชีวิตอยู่อย่างปกติสุขและเกี่ยวกับการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด

ด้วยเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัยจึงมีความสนใจศึกษาการประยุกต์หลักพุทธธรรมในการพัฒนาชุมชนวิถีพุทธตามโครงการหมู่บ้านบวร อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย และเพื่อนำผลการศึกษาไปประยุกต์ในลักษณะการต่อยอดองค์ความรู้ให้กับชุมชนวิถีพุทธอำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย และเป็นฐานข้อมูลสำหรับไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาชุมชน สังคม และประเทศชาติสืบไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง “การประยุกต์หลักพุทธธรรมในการพัฒนาชุมชนวิถีพุทธตามโครงการหมู่บ้านบวร อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย” สำหรับวัตถุประสงค์ที่ต้องการนำเสนอในบทความนี้มี 3 ข้อ คือ

1. เพื่อศึกษาบริบทชุมชนวิถีพุทธตามโครงการหมู่บ้านบวร อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย
2. เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมในการพัฒนาชุมชนที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท
3. เพื่อเสนอแนวทางการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการพัฒนาชุมชนวิถีพุทธตามโครงการหมู่บ้านบวร อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย

วิธีดำเนินการวิจัย

ในการวิจัยเรื่อง “การประยุกต์หลักพุทธธรรมในการพัฒนาชุมชนวิถีพุทธตามโครงการหมู่บ้านบวร อำเภอสรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย” ครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผู้วิจัยได้กำหนดวิธีดำเนินการวิจัย โดยมีลำดับดังนี้

1. ภาคเอกสาร เก็บรวบรวมข้อมูลจากพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา วิทยานิพนธ์ หนังสือ เอกสาร บทความ เว็บไซต์ (Website) และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
2. ภาคสนาม เก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามแบบมีคุณภาพ คือ การเก็บรวบรวมข้อมูลในรูปของการสัมภาษณ์ การสร้างเครื่องมือโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญหลัก (Key Informant) จำนวน 15 รูป/คน
3. สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญโดยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) และทำการบันทึกข้อมูลโดยการจดบันทึกที่มีการดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล
4. ทำการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์โดยวิธีการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis Technique) พร้อมทั้งนำเสนอโดยวิธีการพรรณนาอ้างอิงคำพูดของบุคคล

ผลการวิจัย

การดำเนินงานโครงการชุมชนคุณธรรมขับเคลื่อนด้วยพลังบวร ของอำเภอสรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัยนั้น สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดพิษณุโลก ร่วมกับภาคคณะสงฆ์ทุกตำบลและทุกวัด รวมทั้งภาคีเครือข่ายที่เป็นหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาสังคม รวมถึงเครือข่ายชุมชนคุณธรรม ดำเนินกิจกรรมหลัก 4 กิจกรรม ได้แก่ กิจกรรมส่งเสริมการปฏิบัติตนตามหลักธรรมทางศาสนา กิจกรรมส่งเสริมการน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาปรับใช้ในชีวิตประจำวัน กิจกรรมส่งเสริมการสืบสานประเพณีวัฒนธรรมอันดีงามของไทยรวมถึงของท้องถิ่น และกิจกรรมการขยายผลและพัฒนาเครือข่ายชุมชนคุณธรรม โดยมีผู้นำพลังบวร เป็นแกนนำสำคัญในการดำเนินกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมภายในชุมชนของตนเอง และชุมชนโดยรอบและโดยบริบทและสภาพการณ์ดำเนินงานตามโครงการชุมชนคุณธรรมขับเคลื่อนด้วยพลังบวรแล้ว ทุกวัดและทุกหมู่บ้านเป็นพื้นที่สำหรับการขับเคลื่อนงานตามนโยบายของรัฐบาลและคณะสงฆ์เพื่อให้ดำเนินการตามวัตถุประสงค์ในการพัฒนาประเทศกลไกการขับเคลื่อนบ้าน วัด และโรงเรียนมีลักษณะที่คล้ายคลึงกับชุมชนทั่วไป โดยอาศัยการบริหารจัดการที่สอดคล้องกันระหว่างวิถีชีวิตที่มีขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรม โดยอาศัยรากฐานทางพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของพุทธศาสนิกชนกับการปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขซึ่งมีการกระจายอำนาจการปกครองส่วนท้องถิ่นมีผู้นำชุมชนตั้งแต่ระดับหมู่บ้าน ชุมชน ตำบล ถึงระดับอำเภอ โดยการใช้กฎหมาย ขนบธรรมเนียมจารีตประเพณีควบคู่กันไป เช่น อำเภอสรีสัชนาลัยนั้นมีการสืบสานประเพณีถวายเทียนพรรษา ประเพณีทำบุญสลากภัต ในช่วงกลางพรรษา ประเพณีทำบุญตักบาตรเทโวโรหณะในวันแรม 1 ค่ำ เดือน 11 หลังวันออกพรรษา 1 วัน ประเพณีการเทศน์มหาชาติมหาเวสสันดรชาดก ประเพณีการทำบุญและกิจกรรมเนื่องในวันวิสาขบูชา วันมาฆบูชา และวันอาสาฬหบูชา เป็นต้น เพื่อให้พระสงฆ์และพุทธศาสนิกชนทุกเพศทุกวัยได้มี

โอกาสและมีส่วนร่วมในการดำรงส่งเสริมพระพุทธศาสนา นอกจากนี้ยังมีโครงการที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ส่งเสริมกิจกรรมในสถานศึกษาและศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก เช่น โครงการธรรมะวัยใส เป็นต้น

อนึ่ง ปัญหาและอุปสรรคในการขับเคลื่อนชุมชนวิถีพุทธตามโครงการหมู่บ้าน บวร อำเภอสรีสัชชา ลัย จังหวัดสุโขทัย พบว่า เป็นปัญหาโดยปกติทั่วไป เช่น บางพื้นที่ขาดบุคลากรที่มีความรู้ ความสามารถ ทักษะ และประสบการณ์ในการทำงานด้วยจิตอาสาในการทำงานเชิงรุก ขาดการประสานงานและการสื่อสารให้มีความเข้าใจตรงกัน ขาดวัสดุและอุปกรณ์ในการใช้อำนวยความสะดวกเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้สู่ชุมชน ขาดงบประมาณในการจัดกิจกรรมเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างบ้าน วัดและโรงเรียน เป็นต้น ทั้งนี้ การแก้ไขปัญหาและการปฏิบัติงานของภาคีเครือข่ายอาศัยความเสียสละและความร่วมมือกันของทั้ง 3 หน่วยงานหลัก แบบค่อยเป็นค่อยไป

ดังนั้น จะเห็นได้ว่าบริบทวิถีพุทธตามโครงการหมู่บ้านบวร อำเภอสรีสัชชา ลัย จังหวัดสุโขทัย มีลักษณะที่ทำงานร่วมกันทั้ง 3 ส่วน คือ บ้าน โดยผู้นำชุมชนทุกระดับตั้งแต่ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน กำนัน นายกองค้การบริหารส่วนตำบล และประชาชน วัด โดยเจ้าอาวาส เจ้าคณะตำบล เจ้าคณะอำเภอและพระสงฆ์ ส่วนโรงเรียนและส่วนราชการนั้น โดยผู้อำนวยการ คณะครู นักเรียนร่วมกับส่วนงานราชการที่เกี่ยวข้องในชุมชนจนถึงระดับอำเภอในพื้นที่อำเภอสรีสัชชา ลัย จังหวัดสุโขทัย

หลักพุทธธรรมในการพัฒนาชุมชนที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทที่สอดคล้องกับการพัฒนาตามโครงการหมู่บ้าน บวร ได้แก่ หลักสังคหัตถ์ 4 (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2561 : 143) พบว่า

ประเด็นที่ 1 หลักสังคหัตถ์ 4 กับการพัฒนาบ้าน โดยประชาชนกับผู้นำชุมชน

1) ทาน การให้วัตถุสิ่งของแก่บุคคลที่สมควรให้ คือการให้ปัจจัย 4 ประกอบด้วย อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค เป็นต้นการใช้หลักทานในการพัฒนาบ้าน โดยมากมักจะเป็นการให้ความช่วยเหลือหรือการทำบุญตามโอกาสงานมงคล เช่น ทำบุญขึ้นบ้านใหม่ แต่งงาน บวชพระ เป็นต้น และงานอวมงคลทั่วไป เช่น งานทำบุญฌาปนกิจศพ เป็นต้นการช่วยเหลือคนอื่นในยามวิกฤติในกรณีที่เหมาะสม เช่น ว่าง่าย อุทกภัย อัคคีภัย เป็นต้น การให้คำแนะนำในลักษณะข้อมูลข่าวสารซึ่งจัดเป็นธรรมทาน ในกรณีที่แจ้งข่าวสารโรคร้ายไข้เจ็บ เช่น การระบาดของไข้เลือดออก โรคระบาดตามฤดูกาล โรคฉี่หนู โรคระบาดไวรัสโคโรนา 19 เป็นต้น

2) ปิยวาจา การเจรจาด้วยถ้อยคำสื่อสารที่ไพเราะชวนฟัง มีเนื้อหาสาระที่เป็นสารในชีวิตประจำ เพื่อมีโอกาสได้สนทนา การใช้คำพูดในโอกาสที่ได้เข้าร่วมประชุมปรึกษาหารือกันขณะที่มีประชุมประจำเดือน หรือมีการประชุมทั่วไปในกรณีเฉพาะกิจ ก็มีความระมัดระวังในการพูดเพื่อเป็นการสร้างบรรยากาศและรักษามารยาททางสังคมให้มากที่สุดการพูดในที่ประชุมหรือการพูดในโอกาสทั่วไป ไม่พูดคุยโวโอ้อวดว่าตนเป็นคนดี คนเก่ง ยกตนข่มท่าน รวมทั้งไปติฉินนินทาว่าร้ายหรือเอาดีใส่ตัว เอาชั่วใส่คนอื่นเป็นลักษณะทำนองการพูดส่อเสียดหรือพาดพิงคนอื่นให้ได้รับความเสียหาย

3) อัตถจริยา ได้มีการประพฤติปฏิบัติสิ่งที่ดีและมีประโยชน์ต่อหมู่บ้าน วัด และโรงเรียนในชุมชน เป็นระยะเวลาที่ยาวนานด้วยการแนะนำการพัฒนาที่สอดคล้องกับการขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม

และตามสภาพเศรษฐกิจของชุมชนด้วยจิตอาสา ไม่คิดเล็กคิดน้อย เพื่อเป็นการแบ่งเบาภาระของส่วนราชการ หรือผู้ที่มีหน้าที่โดยตรง เช่น ลดปัญหาอาชญากรรมและยาเสพติดในชุมชนได้ให้ความร่วมมือและช่วยเหลือกับ วัดและส่วนงานราชการต่าง ๆ ทั้งในพื้นที่และนอกพื้นที่ด้วยการประสานงานก่อนที่จะมีการดำเนินงาน ใน ระหว่างการดำเนินกิจกรรมและเมื่อเสร็จภารกิจแล้วอย่างต่อเนื่อง เพื่อความเจริญรุ่งเรืองของหมู่บ้านและ ชุมชน

4) สมานัตตตา ได้มีการประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา กฎหมายและ กฎ ระเบียบ ข้อบังคับของชุมชนอย่างเคร่งครัด รวมทั้งมาตรการที่ทางส่วนราชการได้ขอความร่วมมือเป็น ระยะ ๆ เช่น ห้ามเผาใบไม้ กิ่งไม้ ขยะมูลฝอย เป็นต้น หรือ การเฝ้าระวังมิให้มั่วสุมเล่นการพนันและชุมนุมกัน ทางการเมืองหรือการเข้าไปในสถานที่ที่อาจแพร่กระจายของโรคไวรัสระบบทางเดินหายใจ 19 อย่างสม่ำเสมอ การ ประชาสัมพันธ์ในการทำหน้าที่และปฏิบัติตนให้เป็นสมาชิกที่ดีของหมู่บ้าน วัด และโรงเรียนหรือส่วนราชการ การเข้าร่วมกิจกรรมหมู่บ้านรักษาศีล 5 รวมทั้งนโยบายที่ทางส่วนราชการแจ้งมาเป็นระยะ ๆ เพื่อถ่ายทอดให้ พี่น้องประชาชนได้รับทราบ เข้าใจและนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้อย่างเหมาะสมในสถานการณ์ปัจจุบัน

ประเด็นที่ 2 หลักสังคหวัตถุ 4 กับการพัฒนาวัดโดยพระสงฆ์

1) ทานการให้ธรรมะเป็นทาน ซึ่งเป็นการแนะนำพร้าสอนให้ประพฤติปฏิบัติในทางที่ถูกต้องตาม หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา เช่น ไตรสิกขา คือ การให้ทาน รักษาศีล เจริญจิตภาวนา สังคหวัตถุ 4 คือ โอบอ้อมอารี (ทาน) วชิโรทระ (ปิยวาจา) สงเคราะห์ปวงชน (อรรถจริยา) ดำรงตนให้เหมาะสม (สมานัตต ตา) อิทธิบาท 4 คือ ขยันหา (อุฏฐานสัมปทา) รักษาดี (อารักขสัมปทา) มีกัลยาณมิตร (กัลปยามมิตรตตตา) ใช้ ชีวิตไม่ผิดเคือง (สมชีวิตา) ส่วนการให้ทานที่เป็นเงินทองและวัตถุสิ่งของนั้นได้มีการสนับสนุนส่งเสริมพระภิกษุ สามเณรและกุลบุตรกุลธิดาด้วยการอนุเคราะห์สงเคราะห์ตามพันธกิจของคณะสงฆ์โดยเฉพาะในการการศึกษา สงเคราะห์ คือ การให้ทุนการศึกษา เช่น การสนับสนุนอุปกรณ์การศึกษา ในรูปแบบการมอบทุนเป็นรายบุคคล และการทำบุญทอดผ้าป่าโรงเรียนในชุมชนตามโอกาสต่าง ๆ เป็นต้น และสาธารณสงเคราะห์ เช่น การมอบ ปัจจัยและสิ่งของเครื่องอุปโภคบริโภคแก่หมู่บ้านในชุมชนในช่วงฤดูหนาว ฤดูแล้งและการประสูตอุทกภัย วาต ภัยและอัคคีภัย เป็นต้น ได้มีการจัดตั้งกองทุนการศึกษาของวัดในรูปแบบมูลนิธิเพื่อการศึกษา กองทุนการศึกษา และภัตตาหารเพล กองทุนสนับสนุนการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม แผนกบาลีและแผนกสามัญศึกษา เพื่อให้การสนับสนุนการศึกษาแก่พระภิกษุสามเณรและคฤหัสถ์ที่มีผลการเรียนดีแต่มีความยากจน

2) ปิยวาจา ได้ให้คำปรึกษาเกี่ยวกับปัญหาชีวิตที่เป็นความทุกข์ยากลำบากในการทำมาหากิน การ เลี้ยงดูบุตรหลาน การติดยาเสพติดและอบายมุขต่าง ๆ ในหมู่บ้านและชุมชน รวมทั้งการอบรมตามโอกาส ทั่วไปที่เป็นกิจกรรมอันเนื่องงานมงคลและงานอวมงคลที่เกิดขึ้น เช่น งานทำบุญตักบาตรในวันธัมมัสสวนะ การทำบุญแต่งงาน การทำบุญขึ้นบ้านใหม่ การทำบุญบำเพ็ญกุศลศพ ในลักษณะที่เป็นการกล่าวสัมโมทนียกถา และการแสดงพระธรรมเทศนาตามที่เจ้าภาพนิมนต์ เป็นต้นนอกจากนั้น ในหลักปิยวาจานี้ ได้ประพฤติตนเป็น แบบอย่างแก่พุทธศาสนิกชนด้วยการพูดจาที่อ่อนหวาน ไม่ประกอบด้วยโทสะ มีความละมุนละม่อม เป็นคู่ สนทนาที่เคารพผู้ฟัง รู้จักยอมรับฟังเหตุผลของชาวบ้านและพยายามชี้แจงให้เข้าใจในสิ่งต่าง ๆ อย่างเหมาะสม ไม่ใช้อารมณ์ในการพูด เป็นต้น

3) อุตถจริยา ได้ให้ความช่วยเหลือแก่กลุ่มชนและสังคมในโอกาสต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ เช่น การอำนวยความสะดวกเมื่อศรัทธาประชาชนมีการประชุมประจำเดือนโดยใช้ศาลาการเปรียญเป็นสถานที่ประชุม การเลือกตั้งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและผู้นำชุมชน การจัดกิจกรรมทางด้านพระพุทธศาสนา เกี่ยวกับงานมงคลและงานอวมงคล ด้วยการให้ความช่วยเหลือและอำนวยความสะดวกในบริเวณวัดให้แก่ชาวบ้านที่มาร่วมกิจกรรมต่าง ๆ รวมถึงอุปกรณ์สิ่งของเครื่องใช้ที่พอช่วยเหลือได้ เป็นต้นการส่งเสริมสนับสนุนคนดีในชุมชนให้เป็นที่ปรากฏต่อสาธารณชนด้วยการให้การรับรองหรือยกย่องให้ปรากฏแก่สังคม เช่น ในการกล่าวสัมโมทนียกถาในงานสำคัญ ๆ ของวัดและชุมชนนอกจากนี้ ยังอำนวยความสะดวกด้วยการสนับสนุนสิ่งอำนวยความสะดวก เช่น เครื่องขยายเสียง ระบบไฟฟ้า น้ำประปา พัดลม โต๊ะ เก้าอี้ ภาชนะเครื่องใช้สอย เป็นต้น เพื่อเป็นการแบ่งเบาภาระญาติโยมและผู้ที่มาขอพึ่งบุญ ซึ่งวัดจะต้องรับเป็นภาระจัดแจงอยู่เนื่อง ๆ มิให้ขาดตกบกพร่อง

4) สมานัตตยาได้ทำหน้าที่บทบาทของพระสังฆาธิการ ด้วยการนำนโยบายของคณะสงฆ์ตั้งแต่มหาเถรสมาคม เจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล จนถึงระดับเจ้าอาวาสมาแจ้งให้พระภิกษุสามเณรและประชาชนได้รับทราบและปฏิบัติตามอย่างต่อเนื่อง เช่น โครงการหมู่บ้าน บวร โครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 หมู่บ้านปลอดอบายมุข เป็นต้นทำหน้าที่ลักษณะเดียวกันกับคณะสงฆ์ เพียงแต่รับนโยบายจากส่วนงานราชการและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมาเผยแพร่และประชาสัมพันธ์ เช่น การดูแลสุขภาพตามช่วงเวลาต่าง ๆ ให้ห่างไกลจากโรคระบาด เช่น โควิด 19 โรคไข้เลือดออก โรคพิษสุนัข โรคไข้หวัดใหญ่ เป็นต้น รวมทั้งการส่งเสริมวัดประชาธิรัฐ ที่เป็นการทำงานร่วมกันหลายฝ่าย เพื่อให้ความรู้และการป้องกันปัญหาที่จะเกิดผลกระทบต่อประชาชนในหมู่บ้านในแต่ละช่วงรณรงค์ส่งเสริมให้ความรู้เกี่ยวกับการแก้ไขปัญหายับยั้งปัญหาอุทกภัย ปัญหาหมอกควัน PM 2.5 รวมถึงการระดมทุนทรัพย์และวัสดุสิ่งของที่จำเป็นในการอุปโภคบริโภคในการให้ความช่วยเหลือร่วมกับหน่วยงานทางราชการทั่วไป

ดังนั้น พระสงฆ์ในฐานะเป็นตัวแทนของวัดซึ่งเป็นสถาบันทางศาสนา มีภารกิจโดยตรงเกี่ยวกับสร้างเสริมสันติสุขและสันติภาพด้วยหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา เป็นตัวแปรสำคัญยิ่งที่สามารถถ่ายทอดลักษณะสำคัญทางศาสนา ได้แก่ ศาสนธรรม ศาสนพิธี ศาสนสถาน โดยผ่านศาสนบุคคล คือ พระสงฆ์ ทั้งปวง และอาศัยผู้นำในชุมชน ประชาชนและนักเรียนในการขับเคลื่อนกิจกรรมที่ดิงามในการสร้างความเข้มแข็งในพื้นที่ชุมชนอำเภอศรีสาขาลัย จังหวัดสุโขทัย

ประเด็นที่ 3 หลักสังคหวัตถุ 4 กับการพัฒนาโรงเรียนโดยผู้บริหารสถานศึกษาและนักเรียน

1) ทานในฐานะเป็นผู้บริหารสถานศึกษานั้น ได้ทำหน้าที่ขับเคลื่อนการบริหารจัดการศึกษาและการเรียนการสอนแก่นักเรียนด้วยความทุ่มเท เสียสละและรับผิดชอบต่อหน้าที่ เพื่อให้เด็กนักเรียนมีความรู้ทางด้านวิชาการให้เป็นไปตามหลักสูตรของสถานศึกษาซึ่งมีความสอดคล้องกับท้องถิ่นและวิถีชีวิตของนักเรียนทุกช่วงชั้น รวมทั้งส่งเสริมกิจกรรมทางด้านพระพุทธศาสนา ศิลปวัฒนธรรมให้นักเรียนได้มีการเรียนรู้และนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้จริงได้ติดต่อประสานงานด้านทุนการศึกษาเพื่อมอบให้แก่เด็กนักเรียนที่มีผลการเรียนดีแต่ขาดแคลนทุนทรัพย์ รวมทั้งเครื่องอุปโภคบริโภคที่จำเป็นอย่างต่อเนื่อง นำเอาความรู้ทางด้านวิชาการและหลักธรรมคำสอนจากคุณครูและพระสงฆ์ไปใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น การทำหน้าที่ของตนเองในแต่ละแห่ง เช่น

ที่บ้านด้วยการประพฤติตนเป็นคนดีมีน้ำใจ ช่วยเหลือพ่อแม่ทำงาน ทำความสะอาด ทำอาหาร เป็นต้น ที่โรงเรียน เช่น ตั้งใจศึกษาเล่าเรียน ช่วยเหลือกิจกรรมของโรงเรียน เป็นนักเรียนที่ดี มีความประพฤติเรียบร้อย ไม่ทำตนให้เป็นปัญหาแก่โรงเรียน เป็นต้น ได้มีโอกาสทำบุญสุนทานในโอกาสต่าง ๆ ที่วัดจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา ที่โรงเรียนจัดกิจกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาหรือวันสำคัญของชาติ การช่วยเหลือแบ่งปันน้ำใจ เช่น ทำความสะอาดบริเวณวัด โรงเรียน หรือสถานที่อื่น ๆ เช่น ช่วยเสิร์ฟน้ำในงานมงคล งานอวมงคลที่เกิดขึ้นในชุมชนตามโอกาสต่าง ๆ

2) ปิยวาจาได้นำเอาสิ่งที่เป็นหลักแห่งการเจรจาที่ติงาม คือ วาจาสุภาสิต มาใช้กับตนเองจากการทำหน้าที่เป็นผู้บริหารสถานศึกษา เป็นครูสอน และเป็นสมาชิกของสังคม การใช้ถ้อยคำที่สุภาพในการเรียนการสอน และเวลานอกการสอนอยู่เป็นประจำ เพื่อสร้างมิตรภาพและรอยยิ้มกับนักเรียนและคนรอบข้าง อย่างสม่ำเสมอ จนเกิดเป็นบุคลิกลักษณะที่บุคคลทั่วไปให้การยอมรับและให้ความเคารพนับถือและเอาเป็นแบบอย่างในโรงเรียนและชุมชน รณรงค์ส่งเสริมให้รู้จักพูดจาปราศรัยกันในเรื่องที่ติงามในโรงเรียนและชุมชนอยู่บ่อยครั้ง เช่น ตอนให้อาหารหน้าเสาธงตอนเช้าในขณะที่นักเรียนเข้าแถวไหว้พระ สวดมนต์และร้องเพลงชาติหรือตอนประกาศเสียงตามสายในช่วงพักกลางวัน เพื่อเป็นการกระตุ้นให้นักเรียนได้เห็นถึงความสำคัญในการพูดกับคนรอบข้าง ให้เว้นจากการพูดเท็จ พูดคำหยาบ พูดส่อเสียด และพูดเพ้อเจ้อ เป็นต้น

3) อุตถจริยาโดยการให้ความร่วมมือกับวัด หมู่บ้าน และหน่วยงานต่าง ๆ ในชุมชนเพื่อการพัฒนาการศึกษา สังคม และสิ่งแวดล้อม ในช่วงการจัดกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การรณรงค์ส่งเสริมให้มีการเรียนต่อ การป้องกันโรคภัยไข้เจ็บ การรักษาสิ่งแวดล้อมไม่ให้มีการเผาไหม้ เศษวัสดุและการกำจัดขยะอย่างถูกวิธี การร่วมจัดกิจกรรมอาสาเพื่อพัฒนาบริเวณหมู่บ้าน วัด โรงเรียน ฌาปนสถานในวันสำคัญของชาติ เช่น วันเฉลิมพระชนมพรรษาหรือตามที่ชุมชนได้กำหนด เพื่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนและสังคม เป็นต้น แนะนำให้ครู นักเรียนและผู้ปกครองใช้ความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์ที่มีอยู่ไปบูรณาการกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อสร้างการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้สามารถอยู่ในชุมชนและสังคมได้อย่างมีความสุข พอเพียง รวมทั้งสร้างพลัง บวร ให้เข้มแข็งร่วมกับคณะสงฆ์ในพื้นที่อย่างเหมาะสม เมื่อได้รับองค์ความรู้จากผู้ปกครอง ครูบาอาจารย์และพระสงฆ์แล้ว พยายามประพฤติปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดี เพื่อความภาคภูมิใจแก่ตนเอง ครอบครัว โรงเรียน และส่วนรวมให้มากที่สุด เพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีแก่เยาวชนด้วยกันและบุคคลทั่วไป

4) สมานัตตตาได้ทำหน้าที่ของตนเองเพื่อประโยชน์สุขแก่ครอบครัว ชุมชนและสังคมอย่างต่อเนื่องด้วยความทุ่มเท เสียสละ รับผิดชอบและจิตอาสาเพื่อพัฒนาการศึกษา สังคมละสิ่งแวดล้อมร่วมกับผู้นำและประชาชนในหมู่บ้านประพฤติปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีของชุมชนและสังคมด้วยการทำหน้าที่ตามกฎหมายและหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา เช่น การให้ทาน รักษาศีล และการเจริญจิตภาวนาในโอกาสอันเหมาะสมในชีวิตประจำวันทำหน้าที่เป็นลูกที่ดีของพ่อแม่ เป็นลูกศิษย์ที่ดีของครูบาอาจารย์และเป็นลูกหลานที่ดีของพี่น้องเพื่อนบ้าน ไม่สร้างปัญหาและความหนักใจแก่ครอบครัวและคนรอบข้าง เมื่อมีเวลาวางก็ช่วยงานวัดและส่วนรวม บางช่วงก็จะออกกำลังกาย และงานอื่น ๆ ที่ผู้ปกครองไม่ว่าง เพื่อแบ่งเบาภาระต่าง ๆ ในช่วงหลังจากเลิกเรียนในแต่ละวัน

อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาเรื่อง “การประยุกต์หลักพุทธธรรมในการพัฒนาชุมชนวิถีพุทธตามโครงการหมู่บ้าน บวร อำเภอสรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย” ผลการวิจัยพบว่า 1. หลักสังคหวัตถุ 4 กับการพัฒนาบ้าน โดย ประชาชนกับผู้นำชุมชน ดังกล่าวข้างต้นนั้น เป็นผลดีที่ก่อให้เกิดการสร้างเสริมความเข้มแข็งและการพัฒนาชุมชน และสังคม ทั้งนี้ เป็นการบูรณาการร่วมกันของหน่วยงานหลัก โดยอาศัยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาร่วมกับ ภารกิจของหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ แต่มีเป้าหมายร่วมกันคือ การสร้างสุขให้แก่คนใน ชุมชนทุกเพศและทุกวัยนั่นเอง 2. พระสงฆ์ในฐานะเป็นตัวแทนของวัดซึ่งเป็นสถาบันทางศาสนา มีภารกิจ โดยตรงเกี่ยวกับสร้างเสริมสันติสุขและสันติภาพด้วยหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา เป็นตัวแปรสำคัญ ยิ่งที่สามารถถ่ายทอดลักษณะสำคัญทางศาสนา ได้แก่ ศาสนธรรม ศาสนพิธี ศาสนสถาน โดยผ่านศาสนบุคคล คือ พระสงฆ์ทั้งปวง และอาศัยผู้นำในชุมชน ประชาชนและนักเรียนในการขับเคลื่อนกิจกรรมที่ตีงามในการ สร้างความเข้มแข็งในพื้นที่ชุมชนอำเภอสรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย นั่นเอง 3. หลักสังคหวัตถุ 4 กับการพัฒนา โรงเรียนโดย ผู้บริหารสถานศึกษาและนักเรียน ในฐานะสถาบันทางการศึกษามีความสำคัญและจำเป็น เช่นเดียวกับพระสงฆ์ ผู้นำชุมชนและประชาชนดังกล่าวแล้ว เพราะการศึกษาเป็นรากฐานของชีวิตและเป็นทุก สิ่งทุกอย่างที่จะพัฒนาในมิติต่าง ๆ ที่ใช้คนเป็นแกนกลาง โดยเฉพาะการศึกษาที่สอดแทรกหลักธรรมคำสอน ทางพระพุทธศาสนาที่ประยุกต์ใช้ปฏิบัติในชีวิตประจำวันอย่างเหมาะสมนั้น จะเสริมสร้างคุณภาพชีวิตที่ตีงาม และเป็นสิ่งที่ทุกฝ่ายควรตระหนักและรักษาส่งเสริมส่งเสริมให้พัฒนากันยิ่งขึ้นทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพ มีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระครูประกาศศาสนกิจ (ณกร ถิ่นสำราญ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การ ประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์ในเขตตำบลวังดิน อำเภอมือง จังหวัดอุตรดิตถ์” ผลการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์ในเขตตำบลวังดิน อำเภอมือง จังหวัด อุตรดิตถ์ พบว่า (1) ด้านสังคม มีการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ 4 ทิฐฐธัมมิกัตถะประโยชน์ อธิธิบาท 4 พรหม วิหาร 4 และหลักสัมมาอาชีวะ มาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาผ่านโครงการอบรมคุณธรรมจริยธรรมเยาวชนและ ประชาชน ทำให้คนในสังคมมีความรักสามัคคี และอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข (2) ด้านเศรษฐกิจ ได้นำ หลักสังคหวัตถุ และทิฐฐธัมมิกัตถะประโยชน์ มาประยุกต์ใช้ ทำให้เกิดวิถีชุมชนเศรษฐกิจพอเพียง ประชาชน สามารถพึ่งพาตนเองได้ มีความเป็นอยู่ดีมากขึ้น (3) ด้านวัฒนธรรม ได้นำเอาหลักทิฐฐธัมมิกัตถะประโยชน์ และหลักอธิธิบาท 4 มาประยุกต์ใช้ ทำให้ประชาชนเกิดการอนุรักษ์และฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมอันตีงาม ตระหนัก ในคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่น (4) ด้านการศึกษา ได้นำเอาหลักอธิธิบาท 4 มาประยุกต์ใช้ในการส่งเสริม การศึกษา ให้เป็นผู้มีความพอใจ ใฝ่ใจ พยายามในการศึกษาหาความรู้ ให้พระสงฆ์สามเณร รวมไปถึงประชาชน ในเขตตำบลวังดิน มีความรู้เพื่อพัฒนาศักยภาพตนเองจนสามารถนำมาพัฒนาชุมชนได้ (5) ด้านสิ่งแวดล้อม ได้ นำเอาหลักทิฐฐธัมมิกัตถะประโยชน์ อธิธิบาท 4 พรหมวิหาร 4 และหลักสัมมาอาชีวะ มาประยุกต์ใช้ในการ พัฒนาชุมชน ทำให้ประชาชนเกิดความรักในธรรมชาติ อยู่แบบพึ่งพาอาศัยและตระหนักถึงความสำคัญของ สิ่งแวดล้อมด้วยหมั่นในการรักษาทรัพยากรธรรมชาติ และใช้ประโยชน์จากธรรมชาติอย่างคุ้มค่าและยั่งยืน (พระครูประกาศศาสนกิจ (ณกร ถิ่นสำราญ), 2557)

สรุป

แนวทางการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการพัฒนาชุมชนวิถีพุทธตามโครงการหมู่บ้านบวร อำเภอศรีสัชชนาลัย ซึ่งผู้วิจัยได้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์นั้น สามารถสรุปออกได้เป็น 3 ประเด็น ดังนี้

1) ส่วนบุคคลสำหรับ พระสงฆ์ ผู้นำชุมชน ประชาชนครู นักเรียน พบว่า 1. ใช้ในกิจวัตรประจำวัน ซึ่งได้รับการปลูกฝังตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน 2. ได้รับองค์ความรู้จากคนในครอบครัว โรงเรียนและพระสงฆ์เป็นผู้ถ่ายทอด 3. ได้เข้าร่วมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาในชุมชนและสังคมอย่างสม่ำเสมอทั้งนี้ อาจมีข้อจำกัดอยู่บ้าน เช่น 1. การประกอบอาชีพที่หลากหลายไม่สามารถเข้าร่วมกิจกรรมทางด้านศาสนาได้อย่างสะดวก 2. การดำเนินชีวิตที่มุ่งเน้นการแข่งขันเพื่อความอยู่รอดตามข้อ 1 อาจทำให้ละเลยบทบาทหน้าที่พุทธศาสนิกชนไปบ้าง สำหรับประเด็นที่เป็นทางออกหรือแนวทางแก้ไข นั้น ทำได้โดย 1. ควรจัดสรรเวลาที่เหมาะสมเพื่อเข้าร่วมกิจกรรมทางด้านศาสนาให้มากขึ้น 2. การนำหลักสังคหวัตถุ 4 สามารถประยุกต์ใช้ได้เสมอในชีวิตประจำวัน ทุกที่และทุกเวลา

2) ส่วนงาน ได้แก่ บ้าน วัด โรงเรียน พบว่า 1. ผู้นำและประชาชนถ้อยทีถ้อยอาศัยซึ่งกันและกันในการอยู่ร่วมกันในสังคม 2. พระสงฆ์ทำหน้าที่เป็นผู้นำจิตใจด้วยการประพฤติตนเป็นแบบอย่างและอบรมจิตใจพุทธศาสนิกชน 3. ครูบาอาจารย์ทำหน้าที่อบรมกุลบุตรกุลธิดาให้มีความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรม ส่วนข้อจำกัด 1. การดำเนินชีวิตอาจมีปัญหามากมายที่อาจจะเกิดความขัดแย้งกันบ้าง 2. พระสงฆ์ยังขาดองค์ความรู้และเทคนิคในการเผยแผ่หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาให้เหมาะสมกับสังคม 3. ระบบการศึกษาที่สร้างภาระให้ครูมากกว่าการมุ่งเน้นองค์ความรู้แก่นักเรียนสำหรับทางออกหรือข้อเสนอแนะนั้น 1. ทางสายกลาง คือ ทางออกที่ดีที่สุดในการประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา 2. พระสงฆ์ต้องมีทั้งปรีชาปฏิบัติและปฏิเวธจะช่วยขับเคลื่อนพระศาสนาได้ดี 3. ครูควรตระหนักในบทบาทหน้าที่การสอนเป็นสำคัญมากกว่าภารกิจด้านอื่น ๆ ที่รับผิดชอบ

3) ส่วนรวม (นโยบาย) คือ ระดับจังหวัดถึงประเทศ พบว่า 1. สนับสนุนและส่งเสริมงบประมาณบุคลากรและสื่อที่ช่วยขับเคลื่อนพันธกิจ บวร อย่างเป็นรูปธรรมและต่อเนื่อง 2. สร้างเครือข่าย บวร ในระดับจังหวัด ภูมิภาค และประเทศ 3. มีการวัดและประเมินผลการปฏิบัติงานและนำไปพัฒนา บวร อย่างชัดเจน ส่วนข้อจำกัด 1. การสนับสนุนด้านงบประมาณ บุคลากรและสื่อที่จำเป็นยังไม่เพียงพอและต่อเนื่อง 2. เครือข่ายยังไม่ชัดเจน ส่วนมากทำตามลำพังและขึ้นอยู่กับบทบาทผู้นำในแต่ละท้องถิ่น 3. การนำผลการปฏิบัติงานแต่ละช่วงหรือแต่ละปีมาพัฒนาต่อยอดยังไม่เป็นรูปธรรม ส่วนทางออกหรือแนวทางแก้ไขนั้น 1. การระดมบุคลากร งบประมาณ และสื่อต้องอาศัยทุกภาคส่วนร่วมด้วยช่วยกัน 2. ควรมีการสร้างเครือข่ายทุกระดับให้มีความเข้มแข็ง ยืดหยุ่นและเหมาะสมกับบริบทของแต่ละชุมชน 3. ควรมีการพัฒนาในแง่ปริมาณและคุณภาพ บวร โดยการมีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ ยังพบว่า ระบบการศึกษาที่สร้างภาระให้ครูมากกว่าการมุ่งเน้นองค์ความรู้แก่นักเรียน เช่น การทำผลงานที่เป็นเอกสารหลักฐานในการประเมินการศึกษาตามกรอบ

วาระของครู นักเรียนและสถานศึกษาที่มีความเคร่งครัดมากเกินไป เป็นการกำหนดกรอบงานที่ซ้ำซ้อนและเพิ่มภาระงานจนครูไม่สามารถใช้เวลาในโรงเรียนทุ่มเทให้กับการเรียนการสอน ควรลดเกณฑ์หรือข้อกำหนดที่ให้เหลือน้อยที่สุด เพื่อใช้พื้นที่และเวลาในการสอนมากที่สุด

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะทั่วไป

1. ควรมีการศึกษาชุมชนโครงการหมู่บ้าน บวรที่มีผลสัมฤทธิ์เชิงคุณภาพสู่คุณภาพชีวิตที่ดี ในอำเภอศรีสะเกษ เพื่อเป็นแบบอย่างแก่ชุมชนอื่นต่อไป
2. ควรมีการศึกษาวิจัยในหัวข้อเดียวกันในพื้นที่อย่างน้อย 3 ใน 9 อำเภอในจังหวัดสุโขทัยแล้ว นำผลการวิจัยมาเปรียบเทียบเพื่อการพัฒนาโครงการหมู่บ้าน บวรต่อไป

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยในครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับผลกระทบจากการแพร่ระบาดของโรคไวรัสโคโรนา 2019 (Covid 19) ที่มีต่อโครงการหมู่บ้าน บวร ทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพ
2. ควรมีการศึกษาแนวทางการส่งเสริมกระบวนการพัฒนาโครงการหมู่บ้านบวร โดยการมีส่วนร่วมของทุกภาคด้วยสังคมพหุวัฒนธรรม

บรรณานุกรม

- พระครูประกาศศาสนกิจ (ณกร ถิ่นสำราญ). (2557). การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์ในเขตตำบลวังดิน อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระไพศาล วิสาโล. (2529). อำนาจและยุทธวิธีไร้ความรุนแรง. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พินิจ ลาภอนานนท์. (2532). บทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาชนบท. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร.
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2561). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 40. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ผลิธีม ในเครือบริษัท สำนักพิมพ์เพ็ทแอนด์โฮม จำกัด.